

Регіоналізація та інтеграція

Ірина ГЛАДІЙ

**КОНЦЕПЦІЯ «ВОРИТ У ГЛОБАЛЬНИЙ СВІТ»
ТА ІНТЕГРАЦІЯ КРАЇН СХІДНОЇ ЄВРОПИ**

Резюме

Регіоналізація світової економіки на основі утворення інтеграційних блоків створює умови для переходу до «багатополюсного» розвитку через формування регіонів економічної активності («ворит у глобальний світ»). Тому проблема чіткого формулювання часових і просторових пріоритетів та розробки відповідних економічних механізмів набуває особливої ваги та актуальності для країн Східної Європи. Утворення інтеграційного угруповання східноєвропейських країн на основі формування спільної інноваційно-інвестиційної мережі доцільно розглядати як варіант реалізації багатополюсної моделі розвитку макрорегіону, яка ґрунтується на поєднанні інтересів невеликих інтегрованих регіонів.

Ключові слова

Новий регіоналізм, національна економіка, європейська інтеграція, макроекономічні показники, відцентрові тенденції, формальна і реальна інтеграція, міжрегіональне співробітництво, конкурентні переваги.

© Ірина Гладій, 2003.

Гладій Ірина, доцент, канд. екон. наук, Тернопільська академія народного господарства, Україна.

Розпад світової біполярної системи викликав суттєві зміни в параметрах загальноєвропейського розвитку і надав нові імпульси процесу регіоналізації. Мова йде про підвищення ролі макрорегіонів в архітектурі європейського континенту, в розвитку європейської інтеграції і загальноєвропейському співробітництві. Даний процес обумовлений з одного боку, процесами глобалізації ринків та інтеграції європейських країн, а з іншого – необхідністю об'єднання зусиль слабших національних економік для вирішення проблем економічного розвитку і отримання додаткових конкурентних переваг, протистояння головним суб'єктам світової економіки. Це стимулювало початок нового етапу регіоналізації Європи, в результаті якого економічний простір поділився на дві частини: ЄС та «треті» країни, до яких і належать країни Східної Європи. У даних умовах постає проблема вибору концепції глобального розвитку Європи і місця східноєвропейських країн у цих процесах.

При дослідженні теоретичних проблем нового регіоналізму автор спиралась на праці А. Andersson, D. Andersson [13] (теорія «воріт в глобальний світ»), В. Hettne (глобалізм і «новий регіоналізм»). На думку автора, концепція «центр-периферія» вже не відповідає реаліям сучасного етапу розвитку міжнародних відносин. Тому за основу було взято концепцію «воріт у глобальний світ» як спосіб реалізації моделі багатополюсного розвитку Європи, включаючи країни Східної Європи.

Використання аналітичних розробок Ю. Іванова, Б. Рябушкіна, Н. Зіядулаєва, А. Макаричева, Т. Зонової, О. Доморьонок дали змогу виокремити специфічні риси регіональної активності країн Східної Європи та розробити висновки щодо можливих сценаріїв розвитку даної території і наслідки для України. Особливу увагу звернено на необхідність подолання відцентрових тенденцій у регіоні й відновлення спільної інноваційно-інвестиційної мережі. Ядром реальної інтеграції країн Східної Європи має бути науково-технологічна сфера, а її передумовою – створення зони вільної торгівлі. Така модель поведінки дасть змогу Україні якнайповніше використати конкурентні переваги, пов'язані з інтеграційними процесами в регіоні, і сформулювати передумови для нарощування технологічної переваги.

У свою чергу, автор звертає увагу на те, що виділення окремих територій як відносно автономних суб'єктів світової економіки вимагає перегляду пріоритетів та механізмів розвитку, принципів побудови інституційних структур та моделей управління, зміни підходів до формування конкурентних переваг національної економіки.

1. Протириччя сучасного регіоналізму та їх вплив на інтеграційні процеси в Європі

Відома концепція «центр-периферія», в основі якої лежить врахування специфіки економічного і технологічного розвитку на рівні національної економіки, вже не спроможна відображати всю різноманітність форм та структур сучасних міжнародних відносин [10]. З появою на світовій арені нових індустріальних країн, країн з трансформаційною економікою, для яких характерні власні специфічні інтереси, і котрі володіють значним людським, науковим, технологічним і економічним потенціалами, був сформований якісно новий тип економічно активного суб'єкта. Звичайно, зараз ці країни важко віднести до економічно і технологічно розвинутого «ядра», але і не можна розглядати як «периферію». Крім того, країни «ядра», незважаючи на очевидне посилення взаємозалежності, у найближчій перспективі не зможуть сформувати єдиний центр прийняття рішень, здатний створити ситуацію «монополярності». Мова може йти лише про розвиток існуючих механізмів координування зовнішньої політики цих країн. А «розмивання державних кордонів» у результаті глобалізаційних процесів висуває на порядок денний проблему трансформації державних структур і механізмів управління та передачі частини своїх повноважень наднаціональним органам. Міжнародні організації намагаються забезпечити контроль над використанням традиційних методів та можливостей впливу держав «периферії» на національну економіку і міжнародні економічні відносини. Цьому сприяє політика лібералізації зовнішньоторгових режимів, ініціатором якої є СТО, і регіоналізація світової економіки на основі утворення інтеграційних блоків. Таким чином створюють умови для переходу до «багатополюсного» розвитку на основі формування регіонів економічної активності.

Більш адекватною в даних умовах виглядає модель «воріт у глобальний світ» [13], тобто тісно взаємодіючої системи незначної кількості невеликих за розмірами регіонів, в яких сконцентровані всі основні фінансові, інтелектуальні, економічні та комунікативні ресурси і через які проходять фінансові, товарні і міграційні потоки. Фактично, кожен з таких «воріт» виступають як один з центрів економічної, політичної і соціальної активності, стягуючи на себе комунікації та ресурси більшого регіону¹. Процес глобалізації отримує реалізацію через встановлення мережі контактів і комунікацій між такими «воротами», формуючи регіони міжнародної економічної та політичної

---

¹ Періодичні розширення ЄС підтверджують необхідність акумулювання ресурсів значної території для забезпечення динамічного розвитку таких центрів. На території Європи сформовано, щонайменше, чотири багатофункціональні «центри тяжіння»: «Великий Лондон» (під яким у даному випадку розуміють всю Південно-Східну Англію), район «Амстердам – Роттердам», «Великий Франкфурт» з прилеглими рейнськими територіями і «Великий Мілан» (Північна Італія – від Венеції до Турину і Генуї). Зрозуміло, що існує кілька «воріт» нижчого рангу [10].

активності. Основними економічними стимулами формування таких вузлових центрів є нарощування потенційних можливостей регіону за рахунок використання ефекту «центру тяжіння»², мінімізація трансакційних витрат, створення сприятливіших умов для ведення бізнесу і можливість отримання за рахунок цього додаткових конкурентних переваг.

У таких умовах найкращі перспективи стати полюсами впливу мають не національні держави або їх об'єднання, а регіони, що є «воротами у глобальний світ». При цьому може виникати певна конкуренція між економічними «центрами впливу» і центрами державної влади³. Варто підкреслити, що це не стільки «полюси сили», скільки «полюси впливу», засновані на тісній кооперації трансдержавної мережі інститутів і організацій. Фактично в таких «полюсах впливу» складатиметься ситуація розподіленої системи влади, в якій основними акторами стають наднаціональні організації, котрі забезпечуватимуть розвиток регіону на основі гармонізації інтересів країн та узгодження механізмів управління соціально-економічними та політичними процесами.

Отже, по суті процес регіональної інтеграції зводиться до встановлення тісних зв'язків між такими «воротами», а зовсім не до рівномірного покриття всього простору комунікаційними мережами.

Не можна також ігнорувати фактори, які підштовхують країни «ядра» до прискореного формування механізмів політичної інтеграції. Наприклад, потенційний тиск з боку бідних країн «периферії» та посилення координації зовнішньополітичних акцій великих країн з перехідною економікою (Росія, Україна, Казахстан тощо) стимулювали п'яте розширення ЄС, якісною відмінністю якого є розвиток інтеграції вглиб і вшир. У свою чергу, Росія, проводячи незалежну і досить активну зовнішню політику, починає об'єднувати навколо себе сусідні країни та формує організаційні передумови для розвитку інтеграційних процесів на території Східної Європи.

Протиріччя процесу світової глобалізації та європейської регіоналізації дали нам змогу зробити наступні висновки:

а) внаслідок експансії європейської інтеграції виникла нова геоекономічна ситуація в Європі, в результаті якої відбулась переорієнтація країн континенту на західний і східний полюси розвитку, що суттєво вплинуло на

² Під ефектом «центру тяжіння» розуміють додаткові надходження інвестицій, можливість отримання вищих прибутків та створення додаткових робочих місць за рахунок розвитку сучасної інфраструктури, яка здатна обслуговувати суттєві міжнародні потоки товарів, послуг, інформації, фінансових та технологічних ресурсів.

³ Якщо решта території країни перебуває в стані глибокої економічної депресії, то такі регіони можуть виявляти бажання отримати атрибути державної влади. Прикладом цього може бути рух за незалежність Північної Італії. У більш сприятливій ситуації перебувають невеликі держави, територія яких співпадає з територією району – «воріт» (Нідерланди, Люксембург), що дає змогу уникнути суперництва між державною владою і економічним центром.

зовнішньоекономічні пріоритети як нового, розширеного ЄС, так і третіх країн;

б) сучасні зовнішньоекономічні пріоритети ЄС є втіленням нової парадигми відносин постіндустріального Заходу з країнами периферії, що отримують реалізацію через поглиблення і розширення одновекторних процесів розвитку зовнішньоекономічних відносин;

в) країни Східної Європи, у тому числі й Україна, змушені самостійно вирішувати існуючі проблеми трансформації та розвитку економіки, а тому для досягнення необхідного рівня зростання їм доведеться подолати відцентрові тенденції в межах регіону.

Безпрецедентне поглиблення регіональної інтеграції (завершення формування економічного союзу, поступовий перехід до реалізації політичного союзу) та розширення її масштабів у рамках Європейського Союзу об'єктивно супроводжується суттєвими змінами у структурі даного блоку, внутрішніх і зовнішніх механізмах його діяльності. Це здійснює суттєвий вплив на світову політику та економіку і, насамперед, на умови розвитку країн-сусідів розширеного Євросоюзу. При цьому виникає кілька запитань:

- яке місце займатимуть країни Східної Європи в даній глобальній системі?
- чи можлива реалізація концепції багатополюсного розвитку на території країн Східної Європи (див. теорію «нового регіоналізму» шведського професора Б. Хеттне [14, 7–8])?
- як вплине новий регіоналізм Європи на геоекономічні інтереси України?

Успішний розвиток ЄС має двоякий вплив на решту країн Європи. Вони поділилися на три умовні групи:

- 1) країни, для яких вступ до ЄС став першочерговим завданням їхнього розвитку (одновекторна модель розвитку, орієнтована на ЄС);
- 2) країни, які визначили розширення напрямків співробітництва з ЄС в якості стратегічного орієнтира розвитку, а стимулювання двосторонніх рівнопартнерських стосунків із сусідніми країнами – завданням тактичного характеру (багатовекторна модель із встановленням часових і просторових пріоритетів);
- 3) країни, орієнтовані на розвиток співробітництва і участь в інтеграційних процесах в межах Центральної і Східної Європи (одновекторна модель розвитку, орієнтована на локальний ринок регіону).

Тому проблема чіткого формулювання своїх часових і просторових зовнішньоекономічних векторів та розробки відповідних економічних механізмів набуває особливої ваги й актуальності для України. Невизначеність може призвести до перетворення її на буферну державу, що не складатиме

ніякої конкуренції своїм сусідам. Врахування даної ситуації та аналіз стану співпраці країн-членів СНД, на нашу думку, дають змогу виділити особливості та пріоритети регіональної співпраці країн Східної Європи.

2. Особливості регіональної активності країн Східної Європи та СНД

Аналіз статистичних даних засвідчив, що у 2001 р. країнам СНД вдалося зберегти тенденцію відносної економічної стабілізації, яку було розпочато у 2000 р. Проявом цього стало зростання основних макроекономічних показників (таблиця 1): ВВП (вартість якого по Співдружності загалом зроста на 7,84%), випуск промислової і сільськогосподарської продукції (вартість яких була відповідно збільшена на 8,02% та 8,7%), інвестиції в основний капітал (зросли в загальному на 6,8%), роздрібний товарообіг, зовнішньоторговельний оборот та ін. [4, 125]. Причому найбільший ріст основних макроекономічних показників демонструє субрегіональне угруповання ЄврАзЕС, на другому місці – Союз Росії та Білорусі, на третьому – ГУУАМ, а за ним – ЦАС (таблиця 2).

Таблиця 1.

Індекси промислової та сільськогосподарської продукції, інвестицій в основний капітал (у незмінних цінах) по країнах СНД, %

Країни	Промислова продукція		Сільськогосподарська продукція		Інвестиції в основний капітал	
	2001 р. у % до 2000 р.	2000 р. у % до 1999 р.	2001 р. у % до 2000 р.	2000 р. у % до 1999 р.	2001 р. у % до 2000 р.	2000 р. у % до 1999 р.
Азербайджан	105,1	106,9	111	112	117	103
Білорусь	105,4	107,8	102	109	94	102
Вірменія	103,8	106,4	112	98	114	127
Грузія	98,9	110,8	106	85	114	66
Казахстан	113,5	115,5	117	96	121	149
Киргизія	105,4	106,0	107	103	84	137
Молдова	114,2	107,7	104	97	98	85
Росія	104,9	111,9	107	108	109	117
Таджикистан	114,8	109,9	111	113	...	...
Україна	114,2	112,4	110	110	117	114
Всього по СНД	108,02	9,53	8,70	3,10	6,20	10,00

Джерело: [4, 125] (з додатковими розрахунками автора).

Таблиця 2.

**Питома вага регіональних угруповань країн СНД
по основних макроекономічних показниках у 2000 р. (СНД = 100%)**

Регіональні об'єднання	Чисельність населення	ВВП	Промислова продукція	Сільськогосподарська продукція	Роздрібний товарообіг
ЄврАзЕС	64,6	78,0	71,8	63,0	79,4
Союз Білорусі й Росії	55,4	71,3	67,0	55,4	74,7
ГУУАМ	32,3	20,1	26,9	35,9	19,9
ЦАС	17,9	12,7	11,4	20,4	13,5

Джерело: [2, 116].

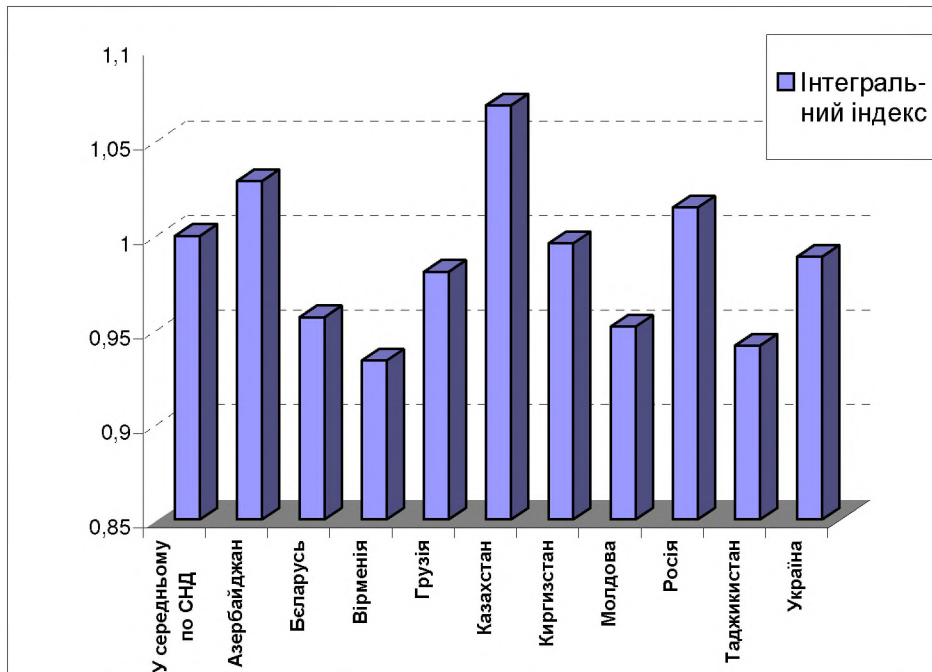
Враховуючи зміну усіх основних макроекономічних показників, можна зробити висновок, що темпи економічного зростання та інтегральна оцінка економічної ситуації таких країн, як Казахстан, Азербайджан та Росія вищі за середні по СНД. Хоча у решті країн відбулися позитивні зміни макроекономічних показників, але темпи їхнього зростання залишаються нижчими за середні темпи по СНД загалом (рисунк 1).

Аналіз інвестицій в основний капітал країн-членів СНД показав, що їх обсяги, незважаючи на зростання у більшості країн (в Казахстані – на 21%, в Азербайджані та Україні – на 17%, у Вірменії та Грузії – на 14%, в Росії – на 9%), досі недостатні для нарощення економічного потенціалу та формування нових конкурентних переваг. Інвестиції іноземних фірм у 2001 р. в загальному обсязі капіталовкладень у Киргизії становили 39%, у Вірменії – 26%, у Казахстані – 22%, у Таджикистані – 23%, у Молдові – 21%, в Україні – 4%, у Білорусі – 1% [4, 126]. Однак, загалом ринок інвестицій у реальний сектор економіки країн СНД досі є малопривабливим як для вітчизняних, так і для іноземних інвесторів. Однією з головних причин низьких ставок інвестування можна вважати різкий спад протягом перехідного періоду доходів населення, що не можуть підтримувати належний рівень основного капіталу та нарощення потужностей. Якщо показники виробництва впадуть нижче критичного рівня, а норма інвестицій в основний капітал і надалі буде занадто низькою (через мінімальний рівень доходів населення) країнам загрожує можливість потрапити у пастку збіднення (яка на сьогодні є реальною загрозою для України та Росії, низький рівень інвестицій в яких здебільшого зумовлений недоліками інституціональних і макроекономічних умов).

Проведений аналіз дає нам підставу зробити висновок, що, незважаючи на забезпечення приросту основних макроекономічних показників, темпи економічного зростання не є достатніми для нарощування економічного потенціалу і формування сприятливого середовища для ведення бізнесу.

Рисунок 1.

Інтегральний коефіцієнт швидкості економічного зростання
у країнах СНД [6, 63].

Іншою особливістю країн Східної Європи є посилення відцентрових тенденцій і розвиток дезінтеграційних ознак, про що свідчить динаміка експортно-імпортних потоків країн СНД. Так, внутрішня торгівля країн регіону поступається внутрірегіональній торгівлі країн Західної Європи у 22,06 рази (за вартісним показником), а частка внутрішньо- і міжрегіональних торгових потоків у загальному експорті регіону у 2,5 рази вища в Західній Європі, ніж в ЦСЄ (таблиця 3). В ЄС частка внутрішньорегіональної торгівлі у загальному обсязі експорту перевищує 61%, тоді як у СНД вона поступово знижувалася (у 1990 р. – 72,1%, у 1995 – 55%) і досягла лише 40% у 2000 р. [2, 120].

У 2001 р. відбулося уповільнення внутрішніх торгових потоків (в основному – експорту) між країнами СНД, причому імпорт з третіх країн зростав швидше, ніж з країн СНД.

Таблиця 3.

Внутрішньо- та міжрегіональна торгівля, 2001 р. (млрд. дол. США та %)

Призначення	Вартість внутрішньо- та міжрегіональної торгівлі, млрд. дол. США			Частка внутрішньо- та міжрегіональних торгових потоків у експорті окремих регіонів, %			Частка внутрішньо- та міжрегіональних торгових потоків у світовому експорті товарів, %		
	Західна Європа	ЦСЄ/Балтія/СНД	Світ	Західна Європа	ЦСЄ/Балтія/СНД	Світ	Західна Європа	ЦСЄ/Балтія/СНД	Світ
Західна Європа	1677	147	2485	67,5	5,9	100,0	28,0	2,5	41,5
ЦСЄ/Балтія/СНД	158	76	286	55,2	26,6	100,0	2,6	1,3	4,8
Світ	2429	252	5984	40,6	4,2	100,0	40,6	4,2	100,0

Джерело: Розрахунок автора за даними СОТ [18].

Особливістю СНД залишилося переважання обсягів торгівлі з третіми країнами порівняно з внутрішньорегіональними. Так, на кінець 2001 р. сумарний експорт Співдружності в інші країни переважав внутрішньорегіональний у 3,7 рази (на решту країн світу припадало 78,9% експорту, а на країни СНД – 21,1%), а імпорт – у 1,7 рази (з третіх країн – 63%, а з країн СНД – 37%). Отже, лише близько 29% загального торгового обороту країн-членів СНД припадало на взаємну торгівлю, а на треті країни – приблизно 71%. Найбільшу частку у взаємному експорті мають Молдова (60,5%), Беларусь (59,4%), Грузія (59,4%), а найменшу – Азербайджан (9,7%) та Росія (14,8%), які відрізняють найвищі по СНД темпи економічного зростання. Решта країн експортують до партнерів по Співдружності в середньому близько 31% загальної вартості свого експорту. Найбільшими внутрішніми імпортерами є Беларусь (69,4%), Таджикистан (57,1%), Україна (57,1%), Киргизстан (55,9%) і Казахстан (51,1%), тоді як частка внутрішнього імпорту товарів решти країн в середньому становить близько 30% (за даними СОТ [18]).

Характерним є одночасне скорочення питомої ваги товарів високого ступеня обробки: у структурі товарообігу країн СНД переважають паливно-енергетичні ресурси, продукція металургії, хімічної промисловості та частково машинобудування. Така ситуація є наслідком неефективних економічних механізмів та ресурсно-сировинного напрямку трансформації національних господарств, що розвиваються окремо.

Разом з тим, потенційну місткість ринків країн Співдружності експерти оцінюють приблизно у 1600 млрд. дол. США, а нині рівень виробництва ВВП становить 580 – 600 млрд. дол. США у цінах 1997 р. [7, 65]. Це свід-

чить про суттєвий сукупний економічний потенціал країн-членів СНД, який, на нашу думку, може бути реалізований, якщо країни об'єднують зусилля у науковій сфері для подолання галузевої деградації господарств і формування нових конкурентних переваг.

Але країнам СНД нині важко співпрацювати між собою, оскільки технологічний і комерційний вектори співробітництва зазнали радикальної відцентрової переорієнтації (здебільшого на Захід). Попри декларування рішення про співробітництво між країнами і підписання договору про відтворення єдиного науково-технологічного простору, останній фактично демонтується. Договори про спільні дослідження укладають переважно між окремими науково-дослідними інститутами, вищими навчальними закладами, підприємствами. Водночас відкриваються нові можливості й перспективи щодо співпраці з міжнародними організаціями, недержавними установами та корпораціями західних країн⁴. Перебудова системи науково-дослідної та інноваційної діяльності обмежена у більшості цих держав лише зміною деяких старих структур адміністративно-командного впливу на науку. За цих умов інтелектуальне співробітництво хоч і зберігається, але втрачає ґрунт для практичної реалізації. Усе перелічене зумовлює необхідність розробки стратегічного курсу, орієнтованого на максимальне збереження наукового потенціалу й одночасну його адаптацію до умов ринкової економіки.

Для вирішення цієї та інших проблем країни Східної Європи мають спрямувати формальну інтеграцію у русло реальної. Згідно з теорією трансакційних витрат, країни СНД та субрегіональні угруповання нині мають незначне економічне підґрунтя у зв'язку з недостатньою зрілістю національних економік і різними геополітичними інтересами. Зокрема, формування ЄврАзЕС дало змогу Росії зміцнити геополітичні та економічні позиції на пострадянському просторі. А укладення угоди ГУУАМ стало відповідним «збалансуванням сил». Членам інтеграційних об'єднань Східної Європи не вдалося створити навіть зону вільної торгівлі, яка є початковим етапом взаємного зближення національних господарств. Учасники таких угруповань, як СНД, ОЧЕС, ЄврАзЕС, у результаті, не зможуть прийти до реальної інтеграції, якщо і надалі за політичними рішеннями не будуть задіяні економічні механізми.

Держави цього регіону продовжують розвивати історично сформовані торгові відносини, не усуваючи перешкоди для поглиблення взаємного по-

---

⁴ Перехід до глобальних структур управління науково-технічною сферою відбувається через розширення участі іноземного капіталу у фінансуванні наукових розробок, поглиблення міжфірмової кооперації компаній різних країн, співробітництво національних університетів та іноземних промислових компаній, міждержавне співробітництво. Однією з характерних ознак даного процесу стає формування регіональних і локальних інноваційних мереж. Основною рушійною силою їхнього розвитку є спільність економічних, фінансових, соціальних й екологічних інтересів регіонів і сусідніх держав.

ділу праці та кооперації. Цим самим вони обмежують можливості подолання вузькості внутрішніх ринків і використання вигод від їх розширення та продовжують «працювати» одна на одну, виходячи з існуючого рівня розвитку власних національних господарств, і таким чином відкидають перспективу створення ефективнішої економіки.

Отже, фактом залишається те, що держави не використовують переваги регіону і надалі перебувають на стадії формальної інтеграції, декларуючи лише політичні наміри щодо підвищення рівня взаємної співпраці.

3. «Новий регіоналізм» Східної Європи: сценарії розвитку

Визначаючи «новий регіоналізм» як сучасну версію багатополарності розвитку регіональної інтеграції, яка включає економічний, політичний, соціальний і культурний аспекти, можна стверджувати, що на території країн Східної Європи відбувається процес формування організаційно-економічних та інституційних передумов створення нової регіональної ідентичності. Існуючі макро- і мікрорегіони не виконують своєї основної функції – забезпечення стабільного розвитку економічної, соціальної і т.п. спільнот у межах обумовленої території. З виділених Б. Хеттне [14] 5 векторів розвитку, що характеризують ступінь інтеграційної взаємодії, країни даного регіону відповідають лише двом і частково третьому параметрові (можуть бути чітко визначені як географічна та екологічна одиниця з природними кордонами; як історичне утворення з особливою ідентичністю і потенціалом його учасників; як об'єднання, утворене в результаті розвитку співробітництва в культурній, економічній, політичній, військовій сферах). Утворення «регіональних комплексів» (наприклад, економічної безпеки, промислових чи інформаційних комплексів), забезпечення процесу соціальної комунікації і конвергенції цінностей у межах регіону, узгодження інституційних механізмів та створення спільної інфраструктури досі є невирішеними завданнями.

Використання іншого підходу («воріт у глобальний світ») також виглядає малоімовірним через відсутність чітко означених центрів економічної активності, здатних обслуговувати міжнародні потоки товарів, послуг, капіталу, інформації. Слабка потужність національних економічних систем, відсутність часових і просторових пріоритетів розвитку більшості країн Східної Європи, нестабільність зростання і незначна інноваційна привабливість не дозволяють найближчим часом сформувати перспективні «центри тяжіння» зі спільною економічною інфраструктурою і логістичними мережами.

Враховуючи наведені аргументи, найбільш реальними для реалізації, а отже і перспективними, варто вважати випробувані форми міжнародного співробітництва, орієнтовані на вирішення вузькоспеціалізованих завдань і активізацію зовнішньоторгових, фінансових та інноваційних потоків на рівні

національної економіки, міжрегіональне співробітництво та спільна підприємницька діяльність. Так, активізацію міжнародної економічної діяльності російських регіонів уряд країни розглядає як важливий крок демократизації суспільства і децентралізації системи управління [9]. Вихід російських регіонів на міжнародну сцену також пов'язується з опануванням досвіду міжрегіонального транскордонного співробітництва, що сприятиме розширенню участі Росії в європейських регіональних процесах і зростання інвестиційної активності, взаємному доповненню фінансово-технологічних, природних й інтелектуальних ресурсів [1; 3].

4. Висновки для України

Новий регіоналізм Європи та формування у зв'язку з експансією ЄС на Схід нового інтеграційного середовища у Європі вимагають від України вироблення ефективної експортної політики та активного стимулювання процесу оптимізації структури вітчизняної економіки. Вирішення даної проблеми створить реальні передумови зростання конкурентноздатності національної економіки та досягнення стратегічного завдання приєднання до європейської інтеграції.

Після розширення Євросоюзу Україна наштовхнеться на загрозу втрати ринків збуту і посилення структурної несумісності зовнішньої торгівлі зі структурою оновленого ринку ЄС. Разом з тим, посилиться загроза витіснення української продукції з ринків країн Центральної Європи. Хоча середній митний тариф Євросоюзу є нижчим⁵, для України у деяких випадках можуть погіршитися умови торгівлі (наприклад, з країнами Балтії⁶). Таким чином, можна припустити, що під впливом нової геоекономічної ситуації в Європі може відбутися реорієнтація українського експорту на країни СНД, які сьогодні є основними споживачами вітчизняної продукції, а, отже, зросте їх питома вага в зовнішньоторговельному обороті країни.

Дана ситуація актуалізує необхідність розробки багатовекторної зовнішньоекономічної моделі поведінки країни з чітким визначенням її географічних та часових пріоритетів. У коротко- і середньостроковій перспективі пріоритету набуває співробітництво з країнами Центральної та Східної Європи у рамках регіональних угруповань, трансрегіональне співробітництво, сприяння міжнародній кооперації у науково-технічній сфері (об'єднання наукових потенціалів), підкріпленій адекватною інноваційно-інвестиційною політикою. Ядром реальної інтеграції країн Східної Європи має бути науково-технологічна сфера, а її передумовою – створення зони вільної торгівлі. Та-

⁵ Мито на оброблену продукцію у країнах ЦСЄ складає приблизно 8%, а у ЄС – 1%.

⁶ Приєднання країн Балтії до ЄС, що означає ліквідацію двосторонніх угод з Україною про вільну торгівлю, за оцінками експертів приведе до скорочення вітчизняного експорту в даному напрямку на 15–20%.

ка модель поведінки дозволить Україні найповніше використати конкурентні переваги, пов'язані з інтеграційними процесами в регіоні, і сформувати передумови для нарощування технологічної переваги.

Утворення інтеграційного угруповання східноєвропейських країн на основі формування спільної інноваційно-інвестиційної мережі приведе до поділу Європи на два глобальних «центри тяжіння» (західноєвропейський і східноєвропейський) з відповідними зв'язками і взаємозалежностями. Це, по суті, можна розглядати як варіант реалізації багатополюсної моделі розвитку макрорегіону на основі поєднання інтересів інтегрованих регіонів.

Але сьогодні країни Східної Європи та СНД опинилися у ситуації, коли науково-технічний фактор розвитку не можна використати з максимальною ефективністю.⁷ Це необхідно розглядати як додатковий стимул для активізації інтеграційних процесів на території східноєвропейського регіону. Більше того, сучасні реалії кооперації та поділу праці вимагають проведення інтеграції на основі науки. Тому необхідною передумовою економічного зростання східноєвропейських країн та субрегіональних угруповань є розширення бази виробничої кооперації на основі поглиблення руху факторів виробництва, передусім технологій як уособлення капіталу. Випереджаючий розвиток технологічної сфери створить умови для адаптації економічних агентів до нових умов, а відтак і структурної трансформації господарських комплексів.

Таким чином, новий регіоналізм Європи вимагає від України та решти постсоціалістичних країн, що на сьогодні не досягли рівня розвитку країн-

⁷ Затяжний кризовий період у сфері науки та інноваційного впровадження науково-технологічних досягнень характеризується: різким падінням попиту виробничого сектора на науково-технічні розробки, котре викликане занепадом, насамперед, високотехнологічних виробництв (що потрапляють під відносно більший податковий прес) та нестачею на підприємствах обігових коштів; зниженням державної підтримки науки в усіх економічних програмах нових незалежних держав, спричинене бюджетними дефіцитами, вимогами іноземних кредиторів, політичною та економічною нестабільністю і кризою, відсутністю стратегічних програм розвитку чи неспроможністю втілювати їх; руйнацією системи матеріально-технічного забезпечення наукових досліджень, зумовленою зростанням цін на послуги та наукове устаткування; проблемами конверсії наукових досліджень у військово-промисловому комплексі, спровоковані тим, що конверсію здійснювали власними силами, без додаткового фінансування, що викликало масове явище «руйнівної конверсії»; труднощами становлення національних систем управління наукою, що виникли через відсутність заходів організаційного, правового та економічного забезпечення, формування відповідної інфраструктури, економічного інтересу, політичного впливу; різким падінням престижу наукової праці, зумовленим, з одного боку, хронічним дефіцитом у фінансуванні та нестачею державних пільг і субсидій у науковій та інноваційній діяльності, а з іншого – викликаним занепадом складних і наукоємних виробництв, непевністю перспектив вітчизняної комерційної реалізації наукового продукту; слабкою (а в окремих країнах і зовсім відсутньою) соціальною захищеністю науковців, існуючою на тлі «відтоку мозків», скорочення штатів і нових перепон на шляху наукових досліджень і кар'єрного зростання.

претендентів на приєднання до ЄС, розширення сфери взаємного співробітництва з наголосом на інтеграції зусиль у галузі НДДКР.

Література

1. Доморенок Е. Концепции «старого» регионализма в контексте современной Европы // Белорусский журнал международного права и международных отношений. – 2002. – № 4.
2. Зиядулаев Н. Экономика стран Содружества в условиях глобализации // Вопросы экономики. – 2001. – № 3.
3. Зонова Т. В. От Европы государств к Европе регионов? // Полис. – 1999. – № 5.
4. Иванова Ю., Рябушкина Б. Итоги развития экономики стран-членов СНГ в 2001 году // Вопросы экономики. – 2002. – № 3.
5. Иноземцев В. Парадоксы постиндустриальной экономики // Мировая экономика и международные отношения. – 2000. – № 3.
6. Інтегральна оцінка економічної та демографічної ситуації в країнах СНД // Актуальні проблеми економіки. – 2002. – № 5.
7. Козик Л., Кохно П. СНГ: реалии и перспективы. – М.: Юридический мир. – 2001.
8. Кукавка П. Региональная политика Европейского Союза // Европейская интеграция: современное состояние и перспективы. – Минск, 2001.
9. Макарычев А. С. Российские регионы и глобализация. – Нижний Новгород: Нижегородский государственный лингвистический университет им. Н. А. Добролюбова, 2001.
10. Сергеев В. М. Экономические центры силы на пороге XXI века // Вторые Горчаковские чтения «Мир на пороге XXI века». – М., 2002.
11. Чургов С. Глобализация, модернизация или регионализация? // Международная экономика и международные отношения. – 2002. – № 4.
12. Яцків Я. С., Богорош О. Т. Співпраця України з державами СНД у сфері науки і технологій. Прогноз експортоспроможності національного товару на ринку // Стратегічна панорама. – 2000. – № 1–2.
13. Andersson A., Andersson D. Gateways to global World. Edvard Elgar, Aldersht, U.K., 2000.

14. Hettne B. Globalization and New Regionalism // Globalism and New Regionalism: Vol. 1 / H Bjorn, A. Inotai, O. Sunkel (eds.). - London: MacMillan Press Ltd., St. Martin's Press Ltd., 1999.
15. Transregional Relations: The Asia-Europe Meeting (ASEM) – A Functional Analysis, Paper prepared for the International Conference on „Asia and Europe on the Eve of the 21st Century», 19-20 August 1999 in Bangkok at Chulalongkorn University.
16. Keet D. Globalisation and Regionalisation - Contradictory Tendencies? Counteractive Tactics? or Strategic Possibilities? - The Foundation for Global Dialogue (South Africa), Working paper N18, 1999, April.
17. The role of the regions in the future EU / Decision of the Institutional affairs Committee, 8th November 2002.
18. International Trade Statistics 2002. Part III - Trade by region.
http:
[//www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2002_e/its02_byregion_e.html](http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2002_e/its02_byregion_e.html)

Стаття надійшла до редакції в червні 2003 р.